

ВІДМЕЖУВАННЯ ЗЛОЧИНУ ПРОВЕДЕННЯ ВИБУХОВИХ РОБІТ З ПОРУШЕННЯМ ПРАВИЛ ОХОРОНИ РИБНИХ ЗАПАСІВ ВІД СУМІЖНИХ ЗЛОЧИНІВ

В.Л. Мельниченко

*здобувач кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»*

Постановка проблеми. Проблема відмежування злочину, передбаченого ст.250 КК України від суміжних злочинів має важливе теоретичне та прикладне значення. Це свідчить про те, що настала нагальна потреба у з'ясуванні такого підходу в дослідженні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемами відмежування злочину, передбаченого ст.250 КК України від суміжних злочинів, у певній мірі займалися такі вчені, як: С.Б. Гавриш, В.К. Матвійчук, Н.О. Лопашенко, В.А. Клименко, О.О. Дудоров та ін. Проте, їх дослідження стосувалися загальних проблем стосовно злочинів проти навколишнього природного середовища. До цього часу задекларована проблема не знайшла свого належного вирішення.

Мета статті полягає у проведенні відмежування злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів від суміжних злочинів.

Основні результати дослідження. Кримінальне право України розвивається і вдосконалюється, вирішуючи все більш складні питання у процесі розвитку незалежної держави, у тому числі й питання теорії та практики підвищення ефективності боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями. Йдеться, зокрема, про кваліфікацію і розмежування злочинів, що має велике значення для охорони інтересів суспільства і прав громадян.

Як відомо, кожен злочин має ряд загальних ознак з іншими злочинами. Для того щоб правильно встановити той чи інший злочин, необхідно вміти чітко відмежувати його від суміжних складів злочинів. Встановлюючи властиві злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів ознаки, слід виключити ті з них, які йому непритаманні, постійно поглиблюючи аналіз даної правової норми на підставі дослідження фактичних обставин вчиненого. Лише тоді ми прийдемо до тієї сукупності ознак, що дадуть можливість відмежувати злочин, передбачений ст.250 Кримінального кодексу України, від суміжних. Вважаємо, що досить чітко дану думку висловив В.М. Кудрявцев: «По суті справи весь процес кваліфікації обставин полягає у послідовному відмежуванні кожної ознаки вчиненого діяння від ознак інших, суміжних злочинів. Можна сказати, що розмежування злочинів є зворотній бік кваліфікації» [1, с.146].

Відповідь на запитання, за якими саме ознаками слід відрізнити злочин проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів від

суміжних злочинів, на наш погляд, має не тільки теоретичне, але й важливе практичне значення. Виходячи з аналізу ознак складів злочинів, можна виділити чотири основні групи: 1) склади, що не мають між собою жодної загальної ознаки (крім віку суб'єкта й осудності). Розмежування таких складів злочинів не становить жодних труднощів і воно можливе вже при побічному ознайомленні з ними; 2) склади, що мають три загальні ознаки. Розмежування цих складів не викликає труднощів; 3) склади, що мають дві загальні ознаки і різняться за конструкцією. У цих складах, наприклад, частково збігаються спосіб дій, форма вини, але є й різниця за предметом посягання, за метою, за об'єктом і віком суб'єкта. І тут розмежування загалом не викликає труднощів, оскільки може бути проведене за декількома ознаками; 4) склади, що мають одну відмінну ознаку й однакові конструкції. Саме такі випадки і викликають при відмежуванні найбільші труднощі. Вважаємо, що найбільш прийнятним є послідовне їх розмежування за окремими елементами об'єкта, об'єктивної сторони, суб'єкта, суб'єктивної сторони і за ознаками кожного з цих елементів.

Нам здається, що найбільш прийнятним є послідовне розмежування цих ознак за окремими елементами об'єкта і об'єктивної сторони і, суб'єкта й суб'єктивної сторони та ознаками кожного з цих елементів. Тому, виходячи з викладених вище методологічних вимог, проведемо відмежування злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів від ч.2 ст.249 КК України «Ті самі діяння, якщо вони вчинені із застосуванням вибухових речовин масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу» [2]. У практичній діяльності при застосуванні кримінального законодавства, що передбачає відповідальність за проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів виникає немало труднощів, зокрема, при відмежуванні цього злочину від незаконного зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом (ст.249 КК) за ознакою «ті самі діяння, якщо вони вчинені із застосуванням вибухових... речовин... масового знищення риби, звірів чи інших видів тваринного світу...» [2].

Як уже згадувалося, об'єктами злочинів є суспільні відносини. При цьому кожний об'єкт злочинного посягання має свою складну внутрішню структуру, в якій можна виділити різні складові, а саме: а) фактичні суспільні відносини між людьми; б) правову форму або «оболонку» цих відносин; в) матеріальні форми, умови й передумови існування суспільних відносин та інші [3, с. 137].

У диспозиції ж статті закону, передбаченого ст.250 КК України, наведений тільки один елемент «правової оболонки». Між іншим, судді, слідчому при вирішенні практичних завдань дуже важливо з'ясувати для себе об'єкти будь-якого злочину, у тому числі і з формальним або матеріальним складами у всій його повноті. Якщо до складу злочину, скажімо, включена тільки правова оболонка об'єкта, то іноді може бути не зовсім очевидно, яка сумісність суспільних відносин, що охороняються кримінально-правовою нормою. Потрібно враховувати й те, що однакова «оболонка» може охоплювати різні суспільні відносини. Через неповне і тому неправильне уявлення про об'єкт злочину нерідко виникають помилки при кваліфікації злочинів.

Різницю у співставлених злочинах слід проводити, насамперед, за основним безпосереднім об'єктом посягання, якщо при проведенні вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів ними є лише суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони рибних запасів або диких водних тварин від проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони таких природних об'єктів. Проте стосовно анонсованої ознаки за ч.2 ст.249 КК України безпосереднім об'єктом злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони, раціонального використання риби, звірів чи інших видів тварин та їх відтворення для теперішніх та майбутніх поколінь. Крім того, є певна відмінність за предметом досліджуваних злочинів, оскільки предметом злочину, передбаченого ст.250 КК України є рибні запаси або дикі водні тварини. Розгорнуте визначення предмета цього злочину має наступне формулювання: 1) під рибними запасами слід розуміти прісноводні, солонуватоводні, морські, андромні, напівпрохідні, катадромні риби всіх видів на всіх стадіях розвитку (статевозрілі екземпляри, мальки, ікра, нерестові ділянки), життя яких постійно або на окремих стадіях розвитку неможливе без перебування (знаходження) у воді, що перебувають у стані природної волі, які знаходяться у рибогосподарських штучних і природних водних об'єктах, а також у межах територіальних і внутрішніх морських вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України, водойм, що знаходяться на території більш ніж однієї області, державних мисливських угідь, територій природно-заповідного фонду України і лісів державного значення; 2) під дикими водними тваринами слід розуміти гідробіонти, тварини, все життя яких проходить у воді, хордові, в тому числі хребетні — першозвіри, або клоачні — загін однохордових і живонароджуючих — сумчасті і плацентарні (морські і прісноводні ссавці, плазуни, земноводні) і безхребетні (членистоногі, молоски, голкошкірі, ракоподібні) в всьому їх видовому і популяційному різноманітті на всіх стадіях розвитку (ембріони, яйця, лялечки тощо), що перебувають у стані природної волі, які знаходяться у рибогосподарських штучних або природних водних об'єктах, а також у межах територіальних і внутрішніх морських вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, водойм, що знаходяться на території більш ніж однієї області, державних мисливських угідь, територій природно-заповідного фонду України і лісів державного значення. Тобто, предметом цього злочину є такі, які знаходяться в рибогосподарських водних об'єктах штучних або природних. Натомість предметом злочину, передбаченого ст. 249 КК України є риби різних порід на всіх стадіях свого розвитку, морські ссавці, ракоподібні і голкошкірі водні безхребетні тварини, молоски, промислові водні рослини і водорості, які використовуються для виготовлення продуктів харчування, добрив, медичних препаратів і які підлягають спеціальному правовому захисту. Ці предмети знаходяться в природних водних об'єктах і не включені у виробничо – трудовий процес [4, с. 768].

Порівняльний аналіз засвідчує, що предмет злочину, передбаченого ст. 249 КК України, дещо має ширший перелік, а саме, що до нього входять промислові водні рослини водорості, але не входять нерестові ями, як це прищаманне предмету за ст.250 КК.

Відмежування злочинів за об'єктивною стороною. Об'єктивна сторона злочину – елемент, як правило, що найбільш повно відображений у диспозиції ст. 250 КК України. Тому розмежування злочинів за ознаками цієї сторони на перший погляд може видатися не дуже складним. Проте, насправді помилок при застосуванні закону тут, як правило, найбільше. Пояснюється це тим, що при розмежуванні злочинів ознаки, що характеризують об'єктивну сторону, зустрічаються частіше, ніж інші.

Правильне встановлення ознак об'єктивної сторони є важливим із багатьох причин. Воно не рідко дає можливість встановити ознаки об'єкта й суб'єкта злочинного посягання. Таке посягання на деякі конкретні суспільні відносини може бути вчинено взагалі обмеженою кількістю способів і лише спеціальним суб'єктом. Як правило, «порушення законом об'єкта, що охороняється, може бути вчинено не будь-якими, а тільки певними діями, характер яких визначається у першу чергу властивостями самого об'єкта» [5, с.137]. Вірно встановивши спосіб дії, ми в ряді випадків можемо зробити обґрунтований висновок про об'єкт або хоча б про приблизне коло об'єктів злочинного посягання, а часом і про форму вини [6, с.161].

Розмежувати суміжні злочини за об'єктивною стороною доводиться, як правило, вже тоді, коли встановлено, що обидві дії посягають на один і той же родовий об'єкт і належать до однієї групи злочинів.

Для визначення ознак об'єктивної сторони злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів (ст. 250 КК), які відмежовують їх від ознак об'єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 249 КК, необхідно виявити зміст об'єктивної сторони цих суміжних злочинів. З цією метою системно згрупуємо і співставимо ознаки об'єктивної сторони, зафіксовані в диспозиції ст.ст. 250 та 249 КК України. Так, для ст.250 КК України характерні такі обов'язкові ознаки об'єктивної сторони цього злочину: 1) дія (проведення вибухових робіт у рибогосподарських водних об'єктах буде наявності, коли такі роботи були проведені: а) в рибогосподарських водних об'єктах; б) без спеціального на те дозволу; в) за відсутності невідкладних випадків; г) без спеціальних проектів і не в суворій відповідності до єдиних правил); 2) спосіб вчинення злочину (проведення таких робіт свідчить, що такі – проводяться шляхом вибуху для підтримання судноплавства та лісосплаву на обмілілих ділянках річок, роботи примусового скресання сплавних річок і запобігання аваріям при запорах біля мостів та гідротехнічних споруд і затонів при лісосплаві); 3) місце вчинення злочину (рибогосподарські водні об'єкти – це водні об'єкти або його частини загального та спеціального користування, які використовуються (можуть використовуватися) для розведення, вирощування, відтворення, лову (добування) риби та інших водних живих ресурсів, де водогосподарська діяльність обмежується в інтересах охорони рибних запасів або диких водних тварин та інших водних живих ресурсів); 4) засоби вчинення цього злочину (вибухові речовини, вибухові матеріали, вибухові пристрої та засоби ініціювання вибуху). Натомість для ч.2 ст. 249 КК України обов'язковими ознаками об'єктивної сторони цього злочину є: дії (цей злочин вчинюється лише шляхом дії. На такий шлях вчинення цього злочину

вказують приписи в диспозиціях, як ч.1, так і ч.2 ст.249 КК України, зокрема, заняття рибним і т. н. промислом) [7, с. 163]; наступна ознака об'єктивної сторони за ознакою ч.2 ст.249 КК «вчинені із застосуванням вибухових речовин» – це спосіб незаконного заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, а саме шляхом застосування вибуху [7, с.186]; засоби вчинення злочину – це вибухові речовини, вибухові матеріали, вибухові пристрої та засоби ініціювання вибуху; місце вчинення злочину – це водні об'єкти загального і спеціального користування.

Таким чином, підводячи підсумок з відмежування цих двох складів злочинів, передбачених ст.250 КК України та ч.2 ст.249 КК України за ознакою « ті самі діяння, якщо вони вчинені із застосуванням вибухових... речовин...» [2], то за ознаками об'єктивної сторони слід зазначити, що вони відрізняються за діями: для ст.250 КК України характерні такі – проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів або диких водних тварин; для ч.2 ст.249 КК України характерні такі – незаконне зайняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом, якщо вони вчинені із застосуванням вибухових речовин. Тобто для них характерні види діяльності, зокрема у першому випадку проведення вибухових робіт, а в другому незаконне заняття рибним, звіриним або іншим водним добувним промислом. Щодо способів, то вони подібні, але стосуються різних сфер. Засоби цих злочинів подібні. Натомість для статті 250 КК України місцем вчинення злочину є лише рибогосподарські водні об'єкти, а для ст.249 КК місце вчинення злочину – це водні об'єкти загального або спеціального користування.

Відмежування злочинів за суб'єктивною стороною. Суб'єктивна сторона злочину є відображенням у свідомості суб'єкта об'єктивних ознак вчиненого і характеризує ставлення до них суб'єкта [8, с.131]. Вивчення матеріалів досудового слідства і судової практики свідчить про те, що значна кількість помилок при кваліфікації злочинів відбувається або через неправильне розуміння суб'єктивних ознак складів, або з причини неглибокого їх з'ясування. Кримінальне право України не надає пріоритету ані об'єктивним, ані суб'єктивним ознакам. Якщо переоцінка об'єктивних ознак призводить до об'єктивного ставлення в вину, то переоцінка суб'єктивних факторів призвела б до засудження за думки, а не за дії. І те, й інше суперечить вимогам законності, яка має своїм основним завданням боротьбу з різними антисуспільними явищами, забезпечення непохитності суспільного і державного ладу, тому ухил деяких авторів до так званого пріоритету суб'єктивного ставлення у вину [9, с.140] має хибний, суб'єктивістський підхід до кримінально-правового ставлення в вину і не може бути сприйнятий практикою.

Основний критерій розмежування за суб'єктивною стороною – це форма вини. Але як визначити, чи передбачає той чи інший склад злочину вину умисну або необережну, із чого виходити? Це може бути: а) прямо вказано в законі; б) впливати із змісту вживаних у ньому термінів, в) із вказівок закону на мотив і мету, що характеризують умисні дії; г) походити із системного тлумачення закону [10, с. 117].

У складі умисного злочину кожна об'єктивна ознака усвідомлюється, у складі необережного – хоча б одна ознака не усвідомлюється, але може і повинна усвідомлюватися [10, с.119].

Аналіз суб'єктивної сторони злочинів, передбачених ст.250 і ч.2 ст.249 КК України, свідчить, що їх ознаки (суб'єктивної сторони, в тому числі і за ознакою ч.2 ст.249 КК задекларованої для дослідження) співпадають, оскільки дії винних мають умисну форму вини. При чому для одного, так і для другого складу злочину характерний прямий умисел [4, с.777; 11, с.451; 12, с.446].

Відмежування за суб'єктами злочину. Розмежування злочинів залежно від їх суб'єктів у більшості випадків не викликає труднощів. Це пояснюється тим, що ознаки суб'єкта цих злочинів указані в законі і легко можуть бути встановлені.

Суб'єктом злочину, передбаченого ч.2 ст.249 КК України за ознакою злочину «ті самі діяння, якщо вони вчинені із застосуванням вибухових речовин» є загальний суб'єкт, тобто фізична осудна, приватна або неслужбова особа (громадянин України, особа без громадянства або громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років. Натомість суб'єктом злочину, передбаченого ст. 250 КК України слід розуміти фізичну, осудну службову особу, відповідальну за правильну організацію і проведення вибухових робіт або керівництво вибуховими роботами, зобов'язану виконувати правила охорони рибних запасів при проведенні вибухових робіт, або неслужбову особу, як виконавця проведення вибухових робіт, зобов'язану дотримуватись зазначених правил, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років (громадянин України, особа без громадянства або громадянин іноземної держави).

Висновки. Підводячи підсумки щодо розмежування складів злочинів, передбачених ст.ст. 249, 250 КК України, необхідно відзначити, що вони мають відмінності за такими ознаками складу злочину: 1) за об'єктом злочину; 2) за предметом злочину; 3) за деякими ознаками об'єктивної сторони злочину; 4) за місцем вчинення злочину; 5) за суб'єктом злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Кудрявцев В.Н.* Общая теория квалификации преступлений / В.Н. Кудрявцев. – М. : Юрид. лит., 1972. – 352 с.
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2005р. // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 25-26. – Ст. 131.
3. *Никифоров Б.С.* Объект преступления по советскому уголовному праву / Б.С. Никифоров. - М. : Госюриздат, 1960. – 229 с.
4. *Дудоров О.О.* Злочини проти довілля / О.О. Дудоров // Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: за ред. Мельника М.І., Хавронюка М.І. – [9-те вид., переробл. та допов.] – К. : Юридична думка, 2012. – 1316 с.
5. *Орымбаев Р.* Специальный субъект преступления / Р. Орымбаев. – Алма-Ата : Наука, 1977. – 53 с.

6. Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны / Н.И. Коржанский. – М. : Академия МВД СССР, 1980. – 248 с.

7. Матвійчук В.К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища: [монографія] / В.К. Матвійчук. – К. : Національна академія управління, 2011. – 368 с.

8. Рарог А.И. Субъективная сторона и квалификация преступлений / А.И. Рарог. – М. : ООО «Профобразование», 2001. – 135 с.

9. Воробей П.А. Теория і практика кримінально-правового ставлення в вину / П.А. Воробей. – К. : НАВСУ, 1997. – 184 с.

10. Никифоров Б.С. Об умысле по действующему законодательству / Б.С. Никифоров // Советское государство и право. – 1965. – № 6. – С. 26-28.

11. Гавриш С.Б. Коментар до ст. 249 КК України / С.Б. Гавриш // Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. Т.2: Особлива частина / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.: за заг ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. – [5-те вид., допов.] – Х. : Право, 2013. – С. 448-451.

12. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: У 2 ч. / Під заг. ред. Потєбенька М.О., Гончаренка В.Г. – К. : Форум, 2001. – ч. 2. – 944 с.

Мельниченко В.Л. Відмежування злочину проведення вибухових робіт з порушенням правил охорони рибних запасів від суміжних злочинів

У статті проведено відмежування злочину, передбаченого ст.250 КК України від суміжного злочину, передбаченого ч.2 ст.249 КК України. Автором проведено відмежування задекларованих складів злочину за об'єктивними і суб'єктивними ознаками та зроблені висновки з приводу такого аналізу.

Ключові слова: відмежування, суміжні складі злочинів, об'єктивні ознаки, суб'єктивні ознаки.

Melnichenko V.L. Отграничения преступления проведения взрывных работ с нарушением правил охраны рыбных запасов от смежных преступлений

В статье проведены отграничения преступления, предусмотренного ст.250 УК Украины от смежного преступления, предусмотренного ч.2 ст.249 УК Украины. Автором проведено отграничения задекларированных составов преступления по объективным и субъективным признакам и сделаны выводы по поводу такого анализа.

Ключевые слова: отмежевание, смежные составы преступлений, объективные признаки, субъективные признаки.

Melnichenko V.L. Separation of crime blasting operations in contravention of fishery conservation regulations of related crimes

The article delimitation crime under Art. 250 of the Criminal Code of Ukraine from adjacent offense under ch. 2, Art. 249 of the Criminal Code of Ukraine. The author conducted separating components of a crime declared by objective and subjective signs and conclusions on such analysis.

Keywords: separating adjacent offenses objective evidence of subjective symptoms

Стаття надійшла до редакції 20.05.2015.